

אזמרה לשמך

בס"ד

גיליון מס'

290

י"ב סיון תשפ"ה

פרשת בהעלותך

פסקי הלכות והשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

נדונים באיסור לשון הרע

"וַיִּמְתּוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דְבַת הָאָרֶץ רָעָה" (במדבר יד, לז)

לשון הרע על דומם

שאלה: האם יש איסור לדבר לשון הרע על דומם.

תשובה: איסור לשון הרע על דומם שייך רק באופן שע"י הדיבור ייגרם נזק לאדם, אולם הנהגה טובה היא שלא לדבר לשון הרע אפילו על דומם.

מקור: נאמר בגמ' (ערכין טו.) "בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה". ובאבות דר' נתן (פ"ט, ב) "והלא דברים קל וחומר, ומה ארץ שאין לה לא פה לדבר ולא פנים ולא בוש, ביקש הקב"ה עלבונה מן המרגלים, המדבר דברים כנגד חברו ומבייש אותו, על אחת כמה וכמה שיבקש הקב"ה על לבונו" (ועי' עוד בדברי רש"י סנהדרין קי: ד"ה ת"ר, לענין עונשם של עשרת השבטים).

ובפשטות מבואר שיש איסור לשון הרע על חפצים דוממים. אך דבר זה צ"ב, שהרי לא מצינו שיש איסור לומר על בהמה שהיא מכוערת או לומר על פרח שהוא לא יפה.

אמנם היראים (סי' קצא) למד מדברי הגמ' הנ"ל שאסור לגנות את חפצי חבירו, וכתב שם דוגמא לדבר כגון שרוצה ליתן מתנה לחבירו ובא אחר וגינה את המתנה. והביאו החפץ חיים להלכה (כלל ה, סע' ז), ולמד מדבריו שהמוציא דיבה על חפצים הנמכרים בחנות מסוימת, עובר על איסור דאורייתא של לשון הרע.

ונראה מדברי היראים והח"ח הנ"ל שהאיסור לדבר לשון הרע על חפצים שייך רק כאשר הדיבור גורם נזק לבעלי החפץ, אבל כאשר לא נגרם נזק לשום אדם בעולם, וכגון שמדבר לשון הרע על חפץ הפקר, אין בזה איסור של לשון הרע. ומה שנענשו המרגלים על שדיברו לשה"ר על ארץ ישראל הוא מפני שגינו בדיבורם את נותן המתנה - הקב"ה.

אולם ישנה הנהגה טובה שלא לדבר רע כלל, אפילו לא על חפצים דוממים, וכמבואר בחובת הלבבות (שער הכניעה פ"ו) ובשערי תשובה (שער ג, אות ריז) **שלא לומר על נבילה שהיא מסריחה, כדי שלא ילמדו לשונם לדבר רע** [ועי' במש"כ החיד"א (בספר דבש לפי, מערכת ב, אות טו), וע"ע בגמ' (תענית כ:) ובזוהר (פרשת אמור, קו:), וכן במקורות דלהלן לענין לשה"ר על גוי].

לשון הרע על גוי

שאלה: האם יש איסור לדבר לשון הרע על גוי.

תשובה: אין בזה איסור לשון הרע, אבל אין לעשות כן כדי שלא יתרגל בסיפור לשון הרע.

מקור: נאמר בתהלים (נ, כ) "תִּשָּׁב בְּאַחֶיךָ תִּדְבֹּר בֶּבֶן אִמְךָ תִּתֵּן דִּפְיוֹ", ובמדרש רבה (פרשת כי תצא ו, ט) דרשו על פס' זה

"אמר ר' יוחנן אם הרגלת לשונך לדבר באחריך שאינו בן אומתך, סוף בן אומתך תתן דופי" וכע"ז במדרש תנחומא (פקודי, סי' ז). והוכיח מכאן הרד"ל (בהגהותיו למדרש רבה שם, אות כט) שאסור לדבר לשון הרע על עכו"ם.

אמנם הנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא כח ס"ק א) חולק על הרד"ל הנ"ל, וסובר שמותר לדבר לשון הרע על גוי, והמדרש שאוסר לדבר על "אחריך שאינו בן אומתך", עוסק בגר, אך בגוי אין איסור כיון שאינו בכלל "אחריך" (ב"ק פח). וכן כתב הגר"ח פאלאג'י (שו"ת חקקי לב סי' מט) שאין איסור לדבר לשה"ר על גוי.

ובאורחות חיים לרא"ש (אות פג) כתב "אל תוציא דיבה ולשון הרע על שום בריה". אולם נראה שאין זה איסור גמור, אלא זהו רק הנהגה טובה, כדי שלא יתרגל לדבר לשון הרע. וגם לדעת הרד"ל הנ"ל שדברי המדרש עוסקים בגוי, נראה שאין איסור גמור [מדרבנן] לדבר על גוי לשה"ר, אלא הנהגה טובה היא שלא לעשות כן, משום שאם יורגל לדבר לשון הרע בגוי, סופו שידבר בישראל [וכן מדויק מלשון החפץ חיים בכמה מקומות (הל' לשה"ר כלל א סע' ו, כלל ד סע' א בהגהה, כלל ד סע' יא בהגהה, כלל ו סע' יב, כלל ח סע' יג, כלל ט סע' ה בהגהה, הל' רכילות כלל ה סע' ז, ועוד) שכתב שהאיסור לדבר ולקבל לשה"ר נאמר על כל אחד מישראל, ומשמע שעל עכו"ם אין איסור].

ובמנורת המאור (פרק יח) כתב "ואפילו על גוי אל ירגיל אדם עצמו לספר לשון הרע, ואפילו על בהמה טמאה" עכ"ל.

אולם על גוי שלא שומר ז' מצוות בני נח אין איסור כלל, ומותר לדבר עליו לשון הרע, וכמו שמצינו (כלל ח סע' ה ועוד) שמותר לדבר לשה"ר על רשע להכעיס, וכן על מומר לחלל שבת בפרהסיא, וכן על אפיקורס. ולענין דיבור על אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, ראה בהרחבה באזמרה לשמך (גיליון 167).

ונראה שמותר לדבר עליהם אפילו כשאנו מכוון לתועלת - כדי שלא ילמדו ממעשיהם, ועי' חפץ חיים (כלל ד וכלל ו), ואולם נראה מדבריו (בסוף הלכות רכילות) שרק לתועלת מותר, וצ"ע שלא מצינו מקור לכך.

שמיעת לשון הרע מאשתו

שאלה: האם מותר לבעל לשמוע לשון הרע מאשתו ולהיפך.

תשובה: אסור, אלא אם כן מספרים זאת כדי להפיג את הדאגה, שאז מותר לספר אך אסור לשמוע להאמין לדברים [וראה במקור פרטים נוספים בזה].

מקור: כתב החפץ חיים (הלכות לשה"ר כלל ח סע' י, הלכות רכילות כלל ז סע' ה) שאיסור לשון הרע שייך גם בסיפור שמספרים איש ואשתו (וז"ל "ורבים משתבשין בזה שמספרין לנשותיהם כל מה שארע להם עם פלוני ופלוני בבית המדרש או בשוק"), והוכיח זאת (באר מים חיים הל' לשה"ר שם ס"ק כד) מהאבות דר' נתן (ז, מג) [ועי' תנא דבי

אליהו (רבה פט"ו) ופלא יועץ (אלפא ביתא, ערך דיבור). וכן מבואר בדברי האור החיים הק' (בראשית כז, מו) שרביקה לא גילתה ליצחק שעשיו רוצה להרוג את יעקב משום איסור רכילות. אולם אם הדיבור נועד **לפרוק את המועקה ולהפיג את הדאגה**, הרי זה נחשב **שמכוון לתועלת ומותר** [כאשר מתקיימים שבעת התנאים המבוארים בח"ח (ה' לשה"ר כלל י סעי' יד), והתבאר באזמרה לשמך גיליון 167], וכמבואר בחפץ חיים (שם בהגהה), ועי' ספר חסידים (סי' סד).

ובדיבור בין בעל לאשתו מצוי יותר שמספרים למטרה זו, וכן שמתקיימים התנאים הנ"ל. אולם נראה שאם אין אפשרות שיירגע המספר אלא ע"י הסיפור, יש להקל לספר ולשמוע [מבלי להאמין] בין איש לאשתו, אף כשלא מתקיימים שבעת התנאים.

לשון הרע למנוע מריבה

כמו כן מותר לומר לאשתו שהאדם שציער אותה וכד' הוא אדם לא חכם, אם מטרתו כדי להשקיט את המריבה ביניהם (ח"ח כלל ה"ג). ואפי' אם זהו שקר, מותר לשנות מפני השלום, כשאין אפשרות אחרת (יבמות סה; ובח"ח ה' רכילות כלל א סעי' ח, עיי"ש, ובבאמ"ח ה' לשה"ר כלל ה"ס ק"ז).

לשון הרע על אדם שלא אכפת לו

שאלה: האם מותר לדבר לשון הרע על אדם שלא אכפת לו שמספרים עליו.

תשובה: אסור, אא"כ הוא הסכים שידברו עליו.

מקור: מבואר בגמ' (ברכות יט.) **"כל המספר אחרי המת (רש"י - בגנותו של מת) כאילו מספר אחרי האבן.** איכא דאמרי דלא ידעי, ואיכא דאמרי דידעי ולא אכפת להו". ומשמע מהגמ' שאם מספרים על אדם שלא אכפת לו מכך שמספרים עליו, אין בזה איסור.

אולם ברמב"ם (הל' טומאת צרעת פט"ז ה"י) ובח"ח (פתיחה, עשה א) מבואר שמרים נענשה על שדברה על משה רבנו, אף שמה רבנו לא הקפיד על כך, וצ"ע מדברי הגמ' הנ"ל.

ולמעשה פסק הח"ח (כלל ח סעי' א, ומקורו מדברי הרמב"ם הנ"ל) **לאסור לספר לשה"ר גם על אדם שלא מקפיד על כך שידברו עליו.** אמנם באופן שמוחל ומסכים שידברו עליו, מותר (וכדלהלן).

לשון הרע על אדם שנתן רשות לדבר עליו

מותר לדיינים להכתיב לסופר [ספרא דדיינא] את שמות הנידונים ופירוט הדין, וכן מותר לרופא להכתיב למזכירה את שם החולה ופירוט מחלתו, ואין צורך שהדיין או הרופא יכתבו בעצמם את השמות. היתר זה נאמר אף בדברים שהנידון או החולה מתביישים בהם.

כמו כן מותר לדבר לשון הרע בדרך של "שלילת המעלות" [כגון לומר שהוא לא חכם וגאון], אם האדם מסכים שידברו עליו, אבל אסור לדבר עליו דברי גנאי וזלזול [כגון לומר שהוא רשע ובעל מידות רעות].

מקור: מבואר בגמ' (ערכין טז.) **"כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא, מ"ט חברך חבא אית ליה וחברא דחברך חבא אית ליה",** ופירש רש"י (ד"ה דמיתאמרא) **"וז"ל" ש"הבעלים אמרוה בפני ג', המגלה אותה אינו לשון הרע, שזה גילה תחלה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש, דמידע ידע דסופה להגלות, דחברך חבא אית ליה, וזה מגלה לחבירו וזה לחבירו עד שיודע".**

ומבואר ברש"י שאם גילה דעתו שלא אכפת לו שידברו עליו, אין בכך איסור, ופסק כן החפץ חיים להלכה (ה' לשה"ר כלל ב בבאמ"ח ס"ק ג, שהאריך לדון בביאור דברי רש"י, ומסיק שאם לאדם בעצמו לא אכפת, אין בכך איסור. וכ"ה גם שם בבאמ"ח ס"ק ח וס"ק כח).

אמנם אם מתכוון לגנותו, כתב הח"ח (כלל ב באמ"ח ס"ק כח, כלל ד באמ"ח ס"ק לג) **שנתינת רשות לא מועילה לספר עליו גנותו אם מתכוון לגנותו, והוכיח זאת מרש"י** (ב"מ נח: ד"ה דדש ביה) **שכתב "כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן ואין פנוי מתלבנות, ומ"מ זה להכלימו מתכוין".**

עוד מבואר בח"ח (באמ"ח כלל ב שם) שההיתר לדבר עליו הוא רק כאשר מתקיימים כל תנאי ההיתר (המבוארים שם בסעי' ד ואילך). ולפי זה יוצא שגם כאשר מדבר על אדם שנתן רשות לדבר עליו, אסור לשמוע לקבל, והוא חידוש גדול.

מחילת האדם על צער הגוף

ומה שנתבאר לעיל שמועילה נתינת רשות של האדם לספר עליו, לכאורה זה תלוי בנדון האם מועילה מחילת האדם בצער הגוף, וכדלהלן.

מבואר בגמ' (ב"ק צג.) ונפסק בשו"ע (ח"מ סי' תכא סי"ב) שהאומר לחברו **קטע את ידי או סמא את עיני, חברו חייב אם עשה כן, כיון שהדבר ידוע שהוא לא מסכים לכך.**

ואף שמדובר שם רק לעניין חיוב תשלומין, מצינו בשו"ע הרב (הל' נזקי גוף ונפש ס"ד) שכתב **"אסור להכות את חברו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו, כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו ולא לביישו ולא לצערו בשום צער".** וכ"ה בשו"ת הריב"ש (סי' תפד), ובשו"ת פרי יצחק (ח"א סוס"י נד) [ועי' חזו"א (אבה"ע סי' קלה, כתובות לד. סק"ה) לעניין מחילה על הלאו של "לא יוסיף"].

אמנם במנח"ח (מצוה מח ס"ק ג) ובטורי אבן (מגילה כח.) ובשו"ת מהרלב"ח (קונטרס הסמיכה) נקטו שאדם יכול למחול על צער גופו, ואם נתן רשות להכותו הרי זה מועיל, והדברים מפורשים בריטב"א (החדשים) ב"מ נא. והוכיח זאת מהגמ' בב"ק הנ"ל, וכן כתבו הב"ש והח"מ (אבה"ע סי' עו ס"ק ז).

ונמצא שנחלקו האם מועילה מחילה על דברים שמצערם ממש את האדם [ועי' בח"ח (הלכות רכילות כלל ה באמ"ח ס"ק ז) מבואר שלשון הרע שנאמר שלא בפניו, אינו נחשב צער הגוף].

לתרומות והנצחות ניתן
לפנות לקו בית ההוראה
במספר 0733260800

הגיליון הודפס ע"י
הרב רוני ליקר, הרב שילה אריאל, הרב
שלמה בלאק והרב נתנאל מן הי"ו
להצלחת ילדיהם בתורה ויר"ש וכל העניינים

מספר הטלפון בבית ההוראה
0733-260-800
להפניית שאלות לרב ולקבלת הגיליון
לחיל - פנו לבתובת
6191265@gmail.com